

SUİTDER

SDÜ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ

Süleyman Demirel University Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı/Issue	63-Haziran 2025 / 63-June 2025
Makale Bilgisi/ Article Info	Araştırma Makalesi / Research Article
Başvuru Tarihi/ Submitted Date:	4 Şubat 2025 / 4 February 2025
Kabul Tarihi/ Accepted Date:	12 Mayıs 2025 / 12 May 2025
Atıf/Citation:	Polat, İ. (2025). Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları. Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi (63). 157-172
DOI:	10.35237/suitder.1633400
Benzerlik / Similarity:	%7

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları

The Limits of Freedom: Individual Rights and Social Responsibilities from the Perspective of John Stuart Mill

İsmail POLAT

Öz

Düşünce tarihinde ele alınan temel sorunlardan biri, özgürlüktür. Özü itibarıyla pratik bir fenomen olduğu için özgürlük, tarih boyunca vazgeçilmez bir talep olarak her kişisel eylemin ve edimin, her toplumsal hareketin gerisindeki temel saik olagelmıştır. Dolayısıyla, felsefi bir argüman olarak pek çok düşünür tarafından ele alınmış ve tartışılmıştır. Bu konuda en kapsamlı ve sistemli açıklamalardan birini yapan düşünürlerden biri, John Stuart Mill'dir. İngiliz düşüncesinde, güçlü bir özgürlük savunusuyla ortaya çıkan Mill, özgürlük düşüncesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Özgürlüğü bireysel gelişimin ve toplumsal ilerlemenin vazgeçilmez bir unsuru olarak gören Mill, bu çerçevede zarar ilkesini ortaya koyarak özgürlüğün sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Mill'e göre birey, başkalarına zarar vermediği sürece düşünce ve eylemlerinde özgür olmalıdır. Mill'in özgürlüğe ilişkin kendi döneminde dile getirdiği görüşler, birey hakları ve toplumsal sorumlulukları açısından bugün de önemini korumaktadır. Bununla birlikte, bu özgürlüğün toplumsal sorumluluklarla nasıl dengelenmesi gerektiği hâlâ tartışmalı bir konu durumundadır. Literatürde Mill'in özgürlük anlayışı genellikle bireysel haklar ve devlet müdahalesinin sınırlandırılması çerçevesinde incelenmiş, bireysel özgürlüğün toplumsal sorumluluklarla nasıl bütünleştirilebileceği konusu görece olarak daha az ele alınmıştır. Bu çalışma, John Stuart Mill'in özgürlük anlayışını klasik liberal yorumlar ışığında analiz etmekte ve bireyin topluma karşı sorumluluklarının özgürlükle nasıl dengelenebileceğini irdelemektedir. Analitik ve karşılaştırmalı yöntemler kullanılarak Mill'in özgürlük teorisi çağdaş siyaset felsefesi ve etik bağlamında ele alınmış, zarar ilkesi ve bireysel özgürlük anlayışı klasik liberal yaklaşımlarla karşılaştırılmıştır. Çalışma, özgürlüğün yalnızca negatif özgürlük çerçevesinde değil, toplumsal sorumluluk perspektifiyle de değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Böylece, özgürlük teorisinin günümüz siyaset felsefesi ve etik anlayışları üzerindeki etkisini vurgulayarak literatürdeki bireysel özgürlük eksenli yorumlara eleştirel bir bakış açısı

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Atatürk Ortaokulu, Kırıkkale/TÜRKİYE, E-Posta: ipolat09@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5744-7362.

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları

sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Felsefesi, John Stuart Mill, Özgürlük, Bireysel Haklar, Toplumsal Sorumluluklar.

Abstract

One of the fundamental issues addressed in the history of thought is freedom. As an inherently practical phenomenon, freedom has historically been an indispensable demand, serving as the driving force behind every individual action and deed, as well as every social movement. For this reason, it has been examined and debated by many philosophers as a philosophical argument. One of the thinkers who provided one of the most comprehensive and systematic explanations on this subject is John Stuart Mill. Emerging as a strong advocate of freedom in English thought, Mill introduced a new dimension to the concept of liberty. Mill, seeing freedom as an essential element of individual development and social progress, introduced the harm principle to define the boundaries of freedom. According to Mill, individuals should be free in their thoughts and actions as long as they do not harm others. Mill's views on freedom, articulated in his time, remain significant today in terms of individual rights and social responsibilities. However, the question of how this freedom should be balanced with social responsibilities remains a subject of debate. In the literature, Mill's understanding of freedom has generally been examined in the context of individual rights and the limitation of state intervention, while the integration of individual liberty with social responsibilities has received relatively less attention. This study analyzes John Stuart Mill's concept of freedom in light of classical liberal interpretations and explores how an individual's responsibilities to society can be balanced with freedom. Using analytical and comparative methods, the study examines Mill's theory of liberty within the context of contemporary political philosophy and ethics, comparing the harm principle and the concept of individual freedom with classical liberal approaches. The study argues that freedom should not be considered solely within the framework of negative liberty but should also be evaluated from the perspective of social responsibility. In doing so, it aims to highlight the impact of Mill's liberty theory on contemporary political philosophy and ethical thought, offering a critical perspective on the predominantly individual rights-centered interpretations in the literature.

Keywords: Political Philosophy, John Stuart Mill, Freedom, Individual Rights, Social Responsibilities.

GİRİŞ

Siyasal düşünce tarihinde özgürlük, pek çok teoride mahiyeti üzerinde, sonu gelmez tartışmaların yapıldığı bir anlam genişliğine sahip bir değer olarak görülmektedir. Özgürlük düşüncesinin şekillenmesi, büyük ölçüde 18. yüzyılda gerçekleşmiş olsa da ortaya çıkması otoriteye karşı başkaldırlara kadar geri götürülebilmektedir. Bu başkaldırının, tarihin güçlü medeniyetlerinde özellikle eski Yunan, Roma ve İngiltere'de bariz bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir (Yaylı ve Çınar, 2012, s. 3). Tarihî açıdan en önemli gelişimini 18. yüzyılda İngiltere ve Fransa'da gösteren özgürlük teorisi, bu dönemde daha çok liberal düşünce geleneği içinde ele alınmıştır (Örs, 2008, ss. 49-50). Bu nedenle liberalizm, insanlık tarihi boyunca sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan en geniş özgürlüğü sağlayan veya bu alanlarda kazanılan özgürlüklerle en çok bağdaşan bir teori olarak kabul edilmektedir (Çetin, 2007, s. 25; Yaylı ve Çınar 2012, s. 6). Liberal düşünce geleneğinde öne çıkan ve özgürlük teorisinin gelişmesinde önemli katkıları olan düşünürlerden biri, hiç şüphe yok ki John Stuart Mill (1806–1873)'dir. Siyasetten ekonomiye, ahlaktan eğitime kadar pek çok alanda önemli çalışmaları bulunan Mill, *Özgürlük Üzerine* adlı eseriyle birlikte, İngiliz düşüncesinde, güçlü bir özgürlük savunusuyla ortaya çıkmış ve sahip olduğu birikimle özgürlük düşüncesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu bağlamda, kendi döneminde faydacı felsefeyle tutarlı bir biçimde insan doğasına ilişkin dile getirdiği görüşler, toplumun problemlerine yönelik olarak geliştirdiği teorik ve pratik çözümler, bugün hâlâ önemini

korumaktadır. Zaten kendisi de bu eserin ilk paragraflarında geleceğin hayati derecede önemli olan bir konusunu ele aldığını belirtmektedir. Faydacı ahlak anlayışını temel alarak özgürlük ve adalet konularında önemli sorulara cevaplar arayan Mill, özgürlüğün olmadığı toplumlarda düşünme, araştırma, konuşma, ahlaki yargı ve eylem özgürlüğü gibi özgürlüklerin olmayacağını ve böyle toplumların da asla özgür toplum olmayacağını savunur. Ona göre, bireyin amacı, kendi benzersiz yeteneklerini ve deneyimlerini geliştirmektir. Birey, toplumsal anlamda başkalarının haklarını ihlal etmediği sürece özgür olmalı ve kendi yolunu çizebilmelidir. Mill'e göre, önemli olan en fazla sayıda insanın mutluluğunu sağlamaktır. Bu nedenle, devletin otoritesinin gereksiz yere kullanılması, bireyin ve toplumun gelişimine zarar verebilir. Mill, devletin baskıcı yasalarla büyümesinin halkların esareti anlamına geldiğini savunur. Bireyin haklarını ihlal eden yasalar, adaletsizliğe neden olabilirken adalet ise bir bireyin hem yasal hem de ahlaki haklarının tesis edilmesini ifade eder (Mill, 2001, s. 52). Mill'in düşünceleri, bireyin özgürlüğü, adalet, toplum, devlet gibi konularda önemli bir etki yapmıştır ve bugün hâlâ tartışılmaktadır.

Mill'in özgürlük anlayışı, klasik liberal düşüncenin temel taşlarından biri olarak geniş bir literatürde ele alınmıştır. Özellikle *Özgürlük Üzerine* adlı eseri, bireyin özgürlüğüyle toplumun müdahale alanını belirleme açısından önemli bir referans noktası olmuştur. Literatürde Mill'in özgürlük kavramı, genellikle iki temel perspektiften incelenmiştir. Birincisi, klasik liberal yorumlar çerçevesinde Mill'in negatif özgürlük anlayışına yaptığı vurgu öne çıkarılmış, bireyin devlet ve toplum baskısından bağımsız olarak hareket edebilmesi idealize edilmiştir (Berlin, 1958; Gray, 1983; Ryan, 1998). Isaiah Berlin'in "iki özgürlük" ayrımı, Mill'in negatif özgürlüğe olan bağlılığını destekleyen temel yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmiştir (Berlin, 1958, s. 5). İkinci perspektif ise Mill'in zarar ilkesi bağlamında bireysel özgürlüğün toplumsal etkilerini ve toplumun genel refahıyla ilişkisini ele alan çalışmalardır (Brink, 2013; Devigne, 2006). Ancak literatürde Mill'in özgürlük anlayışının bireysel haklar bağlamında detaylı şekilde incelenmesine rağmen, toplumsal sorumluluk boyutuna dair tartışmaların görece olarak sınırlı kaldığı görülmektedir. Özellikle çağdaş özgürlük teorileri içinde Mill'in zarar ilkesinin etik ve sosyal sorumluluk bağlamında nasıl yeniden yorumlanabileceği üzerine yapılan çalışmalar yeterince derinlemesine ele alınmamıştır. Bu makale, söz konusu eksikliği gidermeyi amaçlayarak Mill'in bireysel özgürlük anlayışının yalnızca bireyin kendi üzerinde egemenliği bağlamında değil, aynı zamanda topluma karşı sorumlulukları çerçevesinde nasıl şekillendiğini analiz etmektedir. Mevcut çalışmalar, Mill'in birey merkezli özgürlük anlayışını ön plana çıkarırken bu makale, özgürlüğün etik ve sosyal sorumluluk boyutunu vurgulayarak bireysel haklarla kolektif sorumluluk arasındaki gerilimi dengeleyen bir yorum sunmaktadır. Böylece bu makale, klasik liberal düşüncenin ötesine geçen bir perspektifle bireysel özgürlüğün sınırlarını toplumsal bağlamda yeniden değerlendirecek, Mill'in özgürlük anlayışının çağdaş toplumsal yapılar içinde nasıl anlam kazandığını tartışacaktır. Bu yönüyle çalışma, Mill'in özgürlük teorisinin mevcut literatürde eksik kalan yönlerine dair yeni bir açılım sağlayarak bireyin özgürlüğüyle toplumsal sorumlulukları arasında daha bütüncül bir denge kurmaya yönelik bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

1. Düşünce Sistemi ve Özgürlük Anlayışı

1806-1873 yılları arasında yaşayan Mill, 19. yüzyılın önemli düşünürlerindendir. Londra'da doğan Mill, Fransa'da hayatını kaybetmiştir. Oğlunun büyük bir yeteneğe sahip olduğunu çok erken yaşta anlayan babası, onu okula göndermemiş ve eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenmiştir. Babası tarafından yoğun bir eğitime tabi tutulan Mill, on iki yaşına geldiğinde Yunanca ve Latince öğrenmiş, tarih, mantık, felsefe ve ekonomi dersleri almış ve bu derslerin klasiklerini okumuştur (Mill, 2009, ss. 1-22). Babası onun eğitimine, din ve romantizmi asla dâhil etmemiş ve sadece faydacı düşünceyle ona şekil vermeye çalışmıştır (Tannenbaum ve Schultz, 2013, s. 287). Daha çocukluğundan itibaren Mill'in babasından aldığı bu tek yanlı yoğun eğitim, onun sonraki hayatında çok yönlü bilgilerinin temelini oluşturduğu gibi, ruhsal bir bunalım geçirmesine de neden olmuştur (Mill, 2009, ss. 81-95; Capaldi, 2011, s. 60). Babasından aldığı bu eğitimle erken yaşlarda dönemin ünlü düşünürleriyle bir araya gelme fırsatı bulan Mill, bu süreçte özellikle

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları

babasının dostu olan Jeremy Bentham'ın (1748-1832) faydacı (*utilitarizm*) düşüncesinden etkilenmiş ve bu çerçevede düşüncesine şekil vermeye başlamıştır. Kendisine Bentham'ın faydacı felsefesinin rehberlik ettiği Mill, özellikle bu felsefeye yönelik ahlaki açıdan yapılan bazı eleştirilere cevap vermek için yeni bir düşünce sistemi geliştirmiştir (Rosen, 2003, s. 171). Bununla en yüksek iynin (*summum bonum*) mahiyetini açıklamayı ve ahlak felsefesindeki yerini tespit etmeyi amaçlayan Mill, belirli teoriler çerçevesinde ele alınan bu konunun hâlâ çözülemediğini düşünmektedir (Mill, 2001, ss. 5-6). Bu nedenle nesnel bir ölçüt belirleme çabasına giren Mill, bu ölçütün "fayda ilkesi" veya "en yüksek mutluluk İlkesi" olduğunu iddia etmiştir (Mill, 1986, s. 1).

Mill'in fayda ilkesi, "hazzın varlığı, acının yokluğuna" dayanmaktadır (Mill 1986, s. 11). Aslına bakılırsa bu ilke, Bentham'ın formüle ettiği faydacı felsefenin temelini oluşturmaktadır. Bentham'a göre haz ve acı, insan davranışlarına yön vermenin yanı sıra ahlaki yaşamın esasını, nihai amacını da oluşturmaktadır (Bentham, 2008; 2011, ss. 381-390). İnsan hayatındaki tüm deneyimler ya haz ve mutluluk ya da acı ve ıstırap verme potansiyeline sahiptir. Buna göre, insana haz veren her şey, ahlaki olarak iyi ve doğrudur, kabul görmelidir; acı veren şeyler ise ahlaki olarak kötüdür ve onlardan uzak durulmalıdır (Gökberk, 1999, s. 422).

Mill, genel olarak Bentham'ın bu düşüncesine katılmakla beraber, bazı hususlarda ondan ayrılmaktadır. İlk olarak Bentham'ın hazlar arasında nitelik olarak ayırım yapmamasına, hazlar arasında yapılacak mukayese ve tercihte hazların niteliğini değil, miktarını esas almasına karşılık, Mill, hazların niteliklerine göre sınıflandırılmalarının mümkün olabileceğini savunmuştur. Ona göre, ruhsal (entelektüel ve estetik) hazlar, bedensel hazlara göre daha yüksek bir değer taşımaktadır (Mill, 2001, s. 13). Bu bağlamda, Bentham'dan farklı bir anlayış geliştiren Mill, insanı, bedensel güdülerin etkisiyle hareket eden basit bir psikolojik varlık olarak kabul etmez. Ona göre, insanlar mümkün olduğu ölçüde acıdan uzak, hem nitelik hem nicelik bakımından zevkçe olabildiğince yüksek bir hayat yaşamalıdır (Mill, 1986, s. 19). Bu açıdan bakıldığında, insan hayatının nihai amacı, ona maddî tatmin duygusu veren hazlar değil, manevî tatmin veren hazlar olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak ahlaki sorumluluk da bireyin yarar beklentisiyle değil, vicdanını tatmin edebileceği ahlaki bir amaçla açıklanmaktadır (Cevizci, 2014, ss. 82-83). Ona göre, "İnsanda korku, saygı, hatıra, kişisel saygınlık, aşk, sevgi, sempati, empati, dinî duyarlılık ve inanç gibi değerler yarar kavramının çok ötesinde olan değerlerdir ve gerçekte yaşama bazen yarar ilkesinden daha fazla yön verebilmektedirler." (Mill, 1986, s. 20). Böylece o, entelektüel, zihinsel, ahlaki, estetik dediği hazların sağladığı mutluluğu, bedensel ya da aşağı hazların sağladığı mutluluktan daha üstün görmektedir (Aydoğan, 2018, s. 87; Crisp, 1997, s. 33).

Mill, bu tezini bir örnekle şu şekilde güçlendirmeye çalışır. "*Tatmin edilmiş bir domuz olmaktansa, tatmin edilmemiş bir insan olmayı; tatmin edilmiş bir aptal olmaktansa, tatmin edilmemiş bir Sokrates olmayı tercih ederim*" (Mill, 1986, s. 15). Mill, bu ifadeyle Bentham'ın, sadece kendi maddi hazlarının tatmini peşinde koşan insan tanımlı faydacılık anlayışından epey uzaklaşmakta ve insanı ahlaken sorumlu bir varlık olarak kabul etmektedir (Tannenbaum ve Schultz 2013, s. 290; Habibi, 2001; Güntöre, 2004).

Bentham'ın sadece hazcılığa dikkatleri çeken faydacılığına karşılık Mill'in faydacılığı, daha geniş bir perspektife sahiptir; evrensel değerlere, toplumsal faydaya ve yüksek ahlaki ideallere vurgu yapar. Bu bağlamda, Mill'in geliştirdiği kavram ve yaklaşımlara bakıldığında Mill'in Bentham'dan ayrıldığı en önemli hususun onun insanın nihai amacına ilişkin iddialarında yer aldığı görülmektedir. Mill, insan yaşamının asıl amacının mutluluk olduğunu söyler (Mill, 2001, s. 10). Buna göre, insan yaşamında önemli olan şey, sadece insanın elde ettikleri değildir; bunların nasıl elde edildiği de en az onun kadar önemlidir. Bentham, insan yaşamının nihai hedefinin haz peşinde koşmak ve elem veren şeylerden uzaklaşmak olduğunu kabul etmekte, bu hazları da genel olarak maddî hazlar olarak ele almaktadır. Oysa Mill, mutluluğun sadece miktar değil, aynı zamanda nitelik açısından da önemli olduğunu düşünmektedir. Bentham'ın aksine, insan mutluluğunu ön plana çıkaran hazların maddî hazzardan daha önemli olabileceğini kabul

etmektedir (Mill, 1986, s. 12). Özellikle, insanın kendini var etme çabası, basit hazlar elde etmekten daha önemli olabilmektedir. Bu anlamda, Mill'de sanatsal, kültürel ve hatta dinsel etkinlikler bedensel hazları tatmin etme çabasının önüne geçebilmektedir (Mill, 2008, s. 19).

Mill'in faydacılık anlayışı, bireyi ve toplumu, en yüksek mutluluk veya fayda düzeyini maksimize etmeye odaklanır. Bu açıdan bakıldığında ilk olarak Mill'in faydacılığının temelinde eylemlerin veya kuralların en yüksek mutluluğu artırmaya hizmet etmesi gerektiği ilkesi bulunur (Mill, 2008, s. 18). En yüksek mutluluk, bireylerin fiziksel, zihinsel ve duygusal iyilik hâli olarak anlaşılır. Yani, ona göre bir eylem veya kararın getirdiği mutluluk, kaliteli, derin ve sürdürülebilir olmalıdır. Mill'in faydacılığının dayandığı bir diğer ilke de eylemlerin toplam mutluluğu artırmaya yönelik olmasıdır. Yani, bir eylemin doğruluğu, o eylemin genel faydasına bağlıdır. Bu anlamda fayda, sadece birey için değil, aynı zamanda toplumun geneli için de en yüksek düzeyde olmalıdır (Mill, 2008, ss. 18-19). Toplumun genel mutluluğu, bireylerin mutluluğunun bir toplamı olarak düşünülmelidir. Ona göre, insan davranışlarının temelinde en yüksek mutluluğu artırmak yer almalıdır. İnsanlar, kendi mutluluklarını artırmaya yönelik eylemler yapmalı ve bu eylemler toplumun genel mutluluğuna da katkı sağlamalıdır. Başka bir ifadeyle birey, kendi mutluluğunu düşündüğü kadar, toplumun genel mutluluğunu da göz önünde bulundurmalıdır. Ancak bu, bireyin özgürlüğünün, haklarının ve özel mutluluğunun göz ardı edilmesi anlamına gelmez. Bu bağlamda Mill, eğitim ve öğretim süreçlerinin, bireyin özel mutluluğuyla genel mutluluğu arasında bir denge sağlaması gerektiğini düşünür. Eğitim, bireyin doğasında öylesine çözülemez ortaklıklar kurmalıdır ki, bireyin toplumsal sorumluluklarını anlamalı ve genel iyilik için çaba göstermelidir. Bu şekilde, bireyin özel yararıyla genel yararı arasında bir uyum sağlanabilir. Ona göre bireyin özel mutluluğuyla genel mutluluk arasında bir çatışma olduğunda yetkin bir insan, genel iyiliğe uygun düşmeyen özel iyiliğini tercih etmemeli ve bu nedenle mutsuz olmamalıdır. Bu bağlamda, insan özgürlüğünü anlamlandırılmaya girişen Mill, Kant'ın görev ahlakını Bentham'ın bireysel yarar anlayışıyla birleştirerek özgürlüğü nihai amaç hâline getirmeye çalışır (Capaldi, 2011, s. 78). Mill, bunu da faydacı felsefeyle tutarlı bir şekilde insan doğası üzerinden açıklamaya çalışır (Mill, 1986, s. 56). Yukarıda da belirtildiği gibi bireyin nihai amacı veya yararı mutluluktur. Şu hâlde mutluluk denilen şey nedir? Tam olarak nelerden oluşmaktadır? Mutluluğun unsurları nelerdir? Bu doğrultudaki soruları yanıtlamanın başlangıç noktası ise Mill'in insan doğası üzerine görüşlerinin incelenmesi olmalıdır. Zira mutluluk, eğer insan doğası diye bir şey varsa, onun temel özellikleriyle uyumlu bir yaşamın sonucu olmalıdır. Bu yaşam, toplumsal mutluluk için de şarttır. Zira ancak bireyselliği gelişen insanlar mutlu ve adil bir toplum kurabilirler.

Mill, insan doğasının bir model doğrultusunda inşa edilmiş, belirlenmiş kurallar çerçevesinde çalışan bir makine olmayıp ona yaşam kazandıran içsel gücünün eğilimi doğrultusunda dört bir yana serpilmesi ve gelişmesi gerekli olan bir ağaç olduğunu belirtir (Mill, 2008, s. 83). Buna göre insan doğasının başlıca özelliği gereği, her birey, sahip olduğu potansiyel bağlamında benzersizdir. Dahası bireyin içsel eğilimleri, derin ve kişisel bir karaktere sahip olup dışarıdan gözlemlenmesi veya başka biri tarafından belirlenmesi mümkün değildir. En bilge insan dahi, bir başkasının iç dünyasına tam anlamıyla nüfuz edemez ve bu nedenle o kişinin gerçek potansiyellerini göremez. Bu durum, bireyin yaşam biçimini belirlemede özel bir yetkinin ve hakemin olmadığını, aksine bireyin kendi içsel sağduyusu ve deneyimlerine dayanarak kendi yolunu bulma gerekliliğini ortaya koyar (Mill, 2008, s. 84). Her bireyin yaşadığı deneyimler ve elde ettiği bilgiler, kişisel gelişimini etkiler ve bu da kendi yaşam tarzını belirlemede önemli bir faktördür. Bu bağlamda, bireyin kendi yolu, sadece onun en iyi olmasından ziyade, bireyin kendi benzersizliği ve deneyimleri doğrultusunda şekillenen özgün bir yaşam tarzıdır. Birey, kendi içsel pusulasını takip ederek, bireysel potansiyelini gerçekleştirme yolunda en anlamlı ve tatmin edici yaşam biçimini bulur. Bu durum, bireyin özgürlüğüne ve kendi kararlarını alma yeteneğine derin bir saygıyı beraberinde getirir (Mill, 2008, s. 85). Söz konusu tutarlı bir şekilde Mill, insan doğası hakkındaki görüşlerinde bütün insanların biricik/farklı rasyonel varlıklar olduğunu kabul eder. Bu nedenle Mill, bütün bireylerin benzer muamele görmesinde ısrar eden Bentham'ın faydacılığına

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları

karşı çıkar ve farklı oranlarda gelişen eşit bireyleri esas alır (Tannenbaum ve Schultz, 2013, ss. 290-291; Tüzen, 2014, s. 44). Başka bir ifadeyle Mill, başkalarının eşit gelişme fırsatlarının kabul edilmesi gerektiğini ısrarla savunur (Vincent, 2006, s. 65).

Aslında burada söz konusu olan bireyin kendi benzersiz yeteneklerini keşfetme ve gerçekleştirme sürecidir. Mill'in bu konudaki görüşleri, bir bireyin kendini keşfetmesinin, kendi doğasını anlamasının ve bu doğrultuda uygun bir yaşamı inşa etmesinin önemine vurgu yapar. Bu süreç, bireyin içsel bir arayış içinde olduğu, kendi potansiyelini daha iyi anlamak için çaba harcadığı, kendi kendini keşif sürecidir. Bu noktada Mill'in düşüncelerinin, Aristoteles'in insanın kendi doğasını mükemmelleştirme doğrultusundaki görüşlerine benzerlik gösterdiği söylenebilir. Her iki filozof da insanın içsel yeteneklerini geliştirme ve en iyi versiyonunu ortaya koyma ereğine vurgu yapar. Ancak Mill, Aristoteles'ten farklı olarak iyi yaşamın tek bir standardının olmadığına inanır. Ona göre, bireylerin farklı arzuları ve değerleri vardır. Bu nedenle iyi yaşam, birden çok şekilde tanımlanabilir. Bu çeşitlilik, bireyin özgürlüğüne ve kendi yaşam tarzını belirleme yeteneğine derin bir saygıyı içerir (Mill, 2008, ss. 73-78).

Mill'e göre, kişi kendi benzersiz kapasitesini geliştiremediği ve doğasını gerçekleştiremediği müddetçe mutluluğa erişemez (Mill, 2008, s. 80). Bir kişinin kendi kendini geliştirmesiyle elde edeceği şey bireyselliktir. Bireyselliği sağlayan şey ise özgürlüktür (Vincent, 2006, s. 314). Bu anlamda özgürlük, bireysel gelişme ve yaratıcılığın temelini oluşturur (Yayla, 1992, s. 164). Mill'e göre bu durum, mutlu bir yaşam için vazgeçilmez bir nitelik. Zira kendi bireyselliğinin gelişmesi oranında, her birey kendisi için ve böylece başkaları için daha değerli hâle gelir. Kişi, kendi içsel sesini, arzularını ve anlayışını dinlediğinde bireyselliğini kazanmaktadır. Eğer bir kişi, içinde yaşadığı toplumun geleneklerini olduğu gibi kabul ederek kendi yaşamını belirlerse, bu durumda onun bireyselliğe sahip olduğundan söz edilemez (Mill, 2008, ss. 84-86). Arzuları ve dürtüleri kendisine ait olan bir kimsenin karaktere sahip olduğu söylenebilir. Arzu ve dürtüleri kendisinin olmayan birinin karakteri de yoktur. Bir buhar makinesinin karakteri ne derecede varsa onunki de o kadardır (Mill, 2008, s. 86). Bu nedenle, bireysellik başkalarına zarar vermediği sürece öne çıkarılmalıdır (Mill, 1986, s. 20).

Mill'e göre bu durum, yani bireysellik, güçtür ve insanları diğer varlıklardan ayırır. Zira insan bu güce sahip olduğu zaman rasyonel olarak kendi kendini yönlendirebilir. Başka bir deyişle insanların, kavrayış, ayırt etme, öngörme ve hayal kurma gibi yeteneklere sahip varlıklar olmaları, özerk bir yaşam sürmelerini sağlar. İnsanların bu yeteneklerini kullanmaları gerekir. Yeteneklerini kullanmamaları hâlinde ise bu yetileri körelecektir. Tıpkı bedeninin, kas gücünün ancak kullanıldığında gelişim göstermesi gibi mental ve ahlaki melekelerinin gelişimi de bu yetilerin kullanılmalarıyla mümkündür. Bu anlamda bireysellik bir araç değil, bir amaçtır ve yalnızca bir yaşam türünü ortaya koymada değil, mutlu bir yaşamın kurucu bir parçası olarak da ön plandadır. Mill, tam da bu çerçevede özgürlüğü ele alır (Mill, 2008, s. 76).

Mill'in özgürlük anlayışı, bireysel gelişim ve özgür irade düşüncesine dayanmaktadır (Capaldi, 2011, s. 332; Ak, 2015). Bu nedenle, bireysel özgürlük, yani bireyin özgür iradesiyle kendi karakterini oluşturması, onun özgürlük anlayışının merkezi noktalarından birini oluşturmaktadır.

Mill'in faydacı felsefedeki revizyonları, özgürlük anlayışının her aşamasında yer almıştır. Ancak bireysel özgürlüğün diğer bireylerin özgürlükleriyle nasıl ilişkilendirilebileceği konusu, onun için devamlı sorun oluşturmıştır. Mill bu sorunu görmezden gelmez ve iki aşamalı bir çözüm önerisiyle bu sorunu aşmaya çalışır. İlk aşamada Mill, özgürlük düşüncesini ortaya koyarken bireyi, toplumun temeli olarak kabul eder. Mill için toplumun bütünü değil, tek tek bireyleri önemlidir. Toplumsal gelişme, ancak bireysel gelişmeyle mümkün olabilir (Türkkan, 2003, s. 32). Bireyleri tekâmüle ermeyen bir toplum, Mill'e göre, bir medeniyet ortaya koyamaz. Mill, bu konuya şu şekilde açıklık getirmektedir. Ona göre *"devletin uzun vadede değeri, onu oluşturan bireylerin değerine bağlıdır."* (Mill, 2008, s. 22). Hatta iyi amaçlar için bile olsa itaatkâr araçlar haline getirmek amacıyla bireyi küçeltiren her toplumsal düzen, büyük başarılar elde edemeyeceğini

öğrenmek zorundadır. Böylece Mill, insan doğasının iyiliğine, rasyonelliğine güvenmekte, insan doğasının irrasyonel ve kötü olduğu şeklindeki görüşü reddetmektedir (Örs, 2008, s. 51).

Bir kişinin kendi kendini geliştirmesiyle elde edeceği şey, bireyselliktir ve kendi bireyselliğinin gelişmesi oranında, her birey kendisi için ve böylece başkaları için daha değerli hâle gelir. Bireysellikte, bireyin kendi varoluşu hakkında daha büyük boyutta bir yaşamsal doygunluk söz konusudur ve bireylerde daha fazla yaşam olduğunda onların bir araya gelmesiyle oluşan kitlede de daha fazla yaşam olacaktır. Buna göre bireysellik, daha mükemmel bir hayat istikametinde bir gelişme sürecidir ve karşılıklı dayanışmayı gerektirir. Kişi, kendi iyisini başkalarının iyisinden ayıramaz (Vincent, 2006, s. 56). Bireysellik, aynı zamanda, Mill'e göre mutlu bir yaşam için vazgeçilmez bir niteliktir. Kişi, kendi benzersiz kapasitesini geliştiremediği ve doğasını gerçekleştiremediği müddetçe mutluluğa erişemez. Bireysel gelişmenin yolu ise ancak özgürlükten geçmektedir. Özgürlük, bireysel gelişmeyi sağladığı gibi, bireysel mutluluğu da sağlamaktadır. Bu bakımdan, Mill'e göre, toplumsal mutluluk da bireysel mutluluğa bağlıdır (Mill, 1986, s. 55).

Bilindiği gibi Mill, faydacıdır ve toplumun ilkesel amacının mutluluk olduğunu belirtmektedir. Ona göre mutluluk, en iyi bir biçimde, insanlar birbirlerine iyi davrandıklarında gerçekleşebilir. Bir başka insana yönelik iyilik için temel motivasyon "aydınlanmış-öz çıkardır" (Mill, 1986, ss. 34-39). Bu, şu anlama gelir: Bireyler iyi eylemlerde bulunurlar, çünkü bu davranışların eninde sonunda kendi yararlarına olduğunu bilirler. Hatta Mill, çözümlemesini bir adım daha ileri götürerek motivasyona ilişkin aydınlanmış öz-çıkar teorisini destekleyen diğer düşünürlerin ulaştığından farklı bir sonuca ulaşmıştır. Buna göre Mill, insanların zamanla iyilik yapmaya alışacağını ve herhangi bir ödül beklentisi içinde olmaksızın da böyle davranacaklarını ileri sürmüştür (Mill, 1986, s. 48). Böylece, insanların zorunlu olarak bencil olmadıklarını ve bencil olmaları hâlinde bile bunun düzeltilebileceğini ileri süren Mill, bencil insan varsayımının yerine toplumun menfaatine uygun davranan insan tipini yerleştirmiştir (Stephen, 1900, s. 300; Çetin, 2007, s. 47; Baradat, 2012, s. 137).

İkinci aşamasında ise Mill, bireyin özgürlüğü için tek başına ve toplumla beraber yaşadığı şeklinde iki hareket alanı belirlemektedir. Ona göre ilkinde tamamen özgür olan birey, ikincisinde toplumun müdahalesine açıktır (Vergara, 2006, s. 85). Bu bağlamda insan davranışlarını, "kendisini" ve "başkasını" ilgilendiren davranışlar şeklinde iki ayrı kategoride ele alan Mill, kişinin kendisini ilgilendiren davranışlarında kendi efendisi ve yegâne egemeni olduğunu düşünür. Ona göre, "...Sadece bireyi ilgilendiren kısımlarda, bireyin bağımsızlığı hak olarak mutlaktır. Kendisi üzerinde, kendi bedeni, kendi zihni üzerinde birey egemendir." (Mill, 2008, s. 19). Birey, başkasına zarar vermediği sürece yaşamına dair tüm kararları alır ve uygular. Buna kimsenin müdahale etme hakkı yoktur. Bu tür davranışlarda bireyin özgürlüğü, başkasının özgürlüğü tehlikeye düştüğü anda, sınırlandırılır (Mill, 2008, s. 20). Mill, bu noktada iki sorunla karşılaşmaktadır. İlki, bireyin kendi özgürlüğüyle başkalarının özgürlükleri arasındaki ince sınırı nasıl belirleyeceği sorunu; ikincisi ise bu sınırı belirlemede başarısız olması durumunda onun nasıl bir yaptırımla karşılaşacağı sorunudur.

Mill, ilk sorunu çözmede insan doğası hakkındaki görüşlerinde bütün insanların eşit, rasyonel varlıklar olduğuna inanarak faydacı düşüncenin eşitlikçi duruşunu benimsemiştir (Vincent, 2006, s. 65). Ona göre, herkesin eşit muamele gördüğü bir ortamda, başkalarının eşit gelişme fırsatlarını ve bu bağlamda herkesin kendi mutluluğunu kendi yöntemleriyle araması gerektiğini kabul etmek, bireyin, kendi özgürlüğüyle toplumun özgürlüğü arasındaki ince sınırı belirleyebilmesini ve toplumun diğer bireyleriyle uyum içinde yaşamasını sağlayacaktır (Güntöre, 2004, s. 139; Vincent, 2006, s. 65). Mill'in bireye duyduğu bu inancın temelinde, bireyin eğitilebileceği düşüncesi, yani bireyin gelişebilir, eğitilebilir olduğu fikri ve bireyin kendi hatalarını kendi keşfetme, bu sayede kendi mutluluk formunu, yöntemini en iyi şekilde bulabilme olmak üzere iki düşünce yatmaktadır. Başka bir ifadeyle Mill'e göre, bireye yalnızca nihai hedef gösterilmeli ve bu hedefe

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları

ulaşırken takip edeceği yol tamamen bireyin kendi tercihlerine bırakılmalıdır. Burada vurgulamamız gereken bir diğer önemli nokta, Mill'in bireye en doğru yolun gösterilmesine karşı çıkmadığıdır. Onun savunduğu, bu yolların tercihinin bireye bırakılmasıdır (Mill, 2008, s. 107).

Mill, bireyin kendi özgürlüğüyle toplumun özgürlüğü arasındaki ince sınırı belirlemede Mill'in karşılaştığı ikinci sorunu çözmede zarar ilkesini (*harm principle*) benimsemiştir. Bu ilkeye göre herhangi bir bireyin eylemlerine müdahale etmenin meşru nedeni, onun diğer bireylere zarar vermesine engel olmaktır. Birey, eylemlerinde herhangi bir şekilde başkalarına zarar vermediği sürece özgür olmalı, hoş görülmelidir. Bu anlamda özgürlüğü korumak, devletin önde gelen görevlerinden biridir (Mill, 2008, ss. 105-113). Bu bağlamda devlet, herkesin özgürlüğünü sağlayan kuralları veya yapıyı oluşturmak ve insanların özgürlüklerini diğer kişilerin ihlâlinden korumak zorundadır (Mill, 2008, s. 145). Bunun klasik formülü ise zarar ilkesidir. Böylece, Mill'in zarar ilkesi, birey özgürlüğünü geniş bir şekilde savunurken bu özgürlüğün sınırlarını başkalarına zarar verme noktasında çizer. Bu denge, birey özgürlüğüyle toplumun genel güvenliği ve refahı arasında bir denge kurmaya çalışır (Heywood, 2016, s. 52).

Mill'in özgürlük anlayışının bir diğer merkezi noktası ise fikir özgürlüğüdür. Bu nedenle Mill, insan zihnine verdiği değeri vurgulayarak konuya giriş yapar. Mill'e göre, toplumun hem kurucu gücü hem de değişim dinamiği insan zihnidir. Zihnin ürünü olan düşünceyle bunun özgürce ifadesi ve tartışılması, toplumun ve tarihsel değişimin motor gücünü oluşturmaktadır. Devlet dâhil olmak üzere tüm toplumsal kurumların temeli de insan düşüncesine dayanır (Mill, 2008, ss. 22-23).

Ona göre, fikir özgürlüğünü yok etmenin hiçbir haklı gerekçesi olamaz (Schauer, 2002, s. 90). Fikir özgürlüğünün fikir zenginliğini sağladığını düşünen Mill, "*Sokrates davasını, mutlak ifade özgürlüğüne izin verilmemesinden doğan tehlikelerin açık bir göstergesi olarak ele almıştır.*" (Arnhart, 2008, s. 30). Onun ifade özgürlüğü bağlamında söylediği şu söz manidardır. "*Bir tek kişi dışarıda kalacak şekilde tüm insanlık bir düşüncede ve bu tek kişi başka bir düşüncede olsalardı, insanlık bu tek kişiyi susturmak hususunda, eğer gücü olsaydı, bu tek kişinin tüm insanlığı susturmasından daha haklı bir konumda olmazdı.*" (Mill, 2008, s. 16). Ona göre, çoğunluğun tek bir kişinin düşüncesini bile bastırmaya çalışması, insan soyuna yapılmış en büyük kötülüktür.

Mill özgürlüğü salt yarar sağlayan bir değer olarak kabul etmez. Ona göre, düşünce ve ifade özgürlüğünün, yararlı sonuçlarını, bugün olmasa bile ileriki tarihlerde görme imkânı olabilir. Mill, bu özgürlüklerin savunusunu dört alan üzerinden yapar. Ona göre, ilk olarak, bir fikir susturulduğunda gerçeği keşfetme şansı kaybedilmiş olabilir. İkinci olarak, gerçek bir bütündür. Farklı fikirler bu gerçeğin bir parçasını oluşturan birer görüş olabilir. Bu görüşlerin çatışması, tüm gerçeğin keşfedilmesi ihtimalini doğurabilir. Üçüncü olarak, bu görüşlerden herhangi biri gerçeğin bir parçası olmanın ötesinde gerçeğin büsbütün kendisi de olabilir. Ona göre bu durumda bile farklı görüşler bastırılmamalıdır. Dördüncü olarak da tartışılmadan kabul edilen bir görüş, dogmaya dönüşecek ve bireylerin eylemlerini etkilemedeki güç ve canlılığını yitirecektir. Dahası bu, içten gelen yeni fikirlerin gelişimine de engel olacaktır (Tannenbaum ve Schultz, 2013, ss. 293-295). Bu nedenle düşünce ve ifade özgürlüğü, vazgeçilemeyecek insanî değerlerdir. Söz konusu çerçeveden bakıldığı zaman Mill, onaylanmasa bile başkalarının düşünme, düşündüğünü ifade etme ve faaliyette bulunma hakkını savunup hoşgörüyle karşılamıştır. Ona göre, başkalarının sahip olduğu görüş ve anlayışları hoşgörüyle karşılamak ve kavramaya çalışmakla, kişi hem kendi görüşlerini hem de onların görüşlerini geliştirebilir ya da karşıdaki kişiyi ve diğer kişileri düşüncelerinin yanlış olduğuna ikna ederek onların fikirlerini değiştirebilir (Mill, 2008, ss. 47-49).

Düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına şiddetle karşı çıkan Mill, eylem özgürlüğü konusunda aynı tutumu takınmaz. Daha önce de değinildiği gibi özgürlüğü, başkasına zarar vermediği sürece, kişinin dilediğini yapma hakkına sahip olması şeklinde tanımlayan Mill, elde edilmesi hâlinde de özgürlüğün mutluluğa nasıl dönüştürülebileceğini düşünmüş ve bu çerçevede ona şekil vermeye çalışmıştır. Mill'e göre, birinci alan ve ikinci alan arasındaki ayrım, düşüncelerin sadece bireyin kendi iç dünyasında ifade edildiği yerle, başkalarını etkileyebilecek

şekilde dışa vurulduğu yer arasındaki temel farkı belirtir. Sözgelimi “tahıl satıcıları fakir insanları açlıktan öldüren kimselerdir” düşüncesi, birinci alana ait bir düşünce olarak kabul edilebilir. Bu tür bir düşünce, bireyin kendi özel dünya görüşünü ifade etme özgürlüğü içinde değerlendirilebilir. Ancak, bu düşüncüyü bir kalabalığa söylev olarak sunmak, artık ikinci alanı etkilemektedir. Bu durumda, düşüncenin ifadesi başkalarının düşüncelerini etkileme potansiyeline sahiptir ve olumsuz sonuçlara yol açabilir. Mill'e göre, düşünce özgürlüğünün sınırları, bu tür durumlarda ortaya çıkar. Başkalarına zarar verebilecek düşüncelerle mücadele etmek için sınırlamalar getirilebilir, çünkü bu durumda artık bireyin özgürlüğü, başkalarının zarar görmemesi ve toplumun genel güvenliğiyle çatışmaktadır (Mill, 2008, s. 79). Böylece, özgürlüğe ilişkin yeni bir ideali formüle eden Mill, özgürlüğün ne olduğunu değil, ne işe yaradığını ve nasıl kullanılması gerektiğini belirtmeye çalışmıştır (Ringen, 2010, s. 261).

2. Mill'in Özgürlük Anlayışının Günümüzdeki Önemi

Bireyin hakları ve toplumsal sorumluluğu arasında denge kurmayı hedefleyen Mill, geliştirdiği özgürlük anlayışıyla modern toplumlarda bireyin hakları, özgürlükleri üzerinde derin etkiler bırakmış ve demokratik değerlerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca bu bağlamda toplumun sorumlulukları açısından da büyük bir perspektif sunan Mill, birey özgürlükleriyle toplumsal sorumlulukların bir denge içinde olması gerektiği fikrini öne çıkarmıştır. Bu özgürlük anlayışının bugünkü önemini, çeşitli açılardan değerlendirmek mümkündür.

2.1. Birey Hakları Açısından Önemi

Mill'in özgürlük anlayışı, bireyin özerklik, ifade ve fikir özgürlüğüyle bireysel sorumluluk ve sivil katılım konularında derin bir felsefi temel sunmaktadır. Bu nedenle bugün, hâlâ önemini korumaktadır.

2.1.1. Özerklik ve Kendi Kendini Yönetim

John Stuart Mill'in özgürlük anlayışı, bireyin özerklik ve kendi kendine yönetim hakkını temel alarak bireyin hayatını kendi değerleri ve tercihleri doğrultusunda yönetme özgürlüğünü savunur. Bugün bu anlayış, bireysel haklar ve özgürlükler konusundaki tartışmalarda hâlâ büyük öneme sahiptir. Mill'in özerklik ilkesi, bireyin dış baskılardan ve zorlamalardan arınmış bir şekilde kendi kararlarını alabilme yeteneğini ifade eder. Bu ilke, bireysel hakların korunmasının sadece kişisel mutluluğun bir gerekliliği değil, aynı zamanda toplumsal ilerlemenin de bir aracı olduğunu vurgular. Ancak bugün, bireyin özerklik hakkı, çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Özellikle dijital çağın getirdiği veri gizliliği ihlalleri, bireylerin bilgiye erişim özgürlüğünün manipüle edilmesi ve sosyal medya platformlarının bireysel tercihleri yönlendirmesi gibi durumlar, bireyin gerçek anlamda özgür kararlar alabilmesini zorlaştırmaktadır. Öte yandan, otoriter rejimlerin artışı ve toplumsal baskı mekanizmalarının güçlenmesi, bireyin kendi hayatını yönetme hakkını tehdit eden diğer faktörlerdir. Mill'in görüşüne göre, bireyin kendi seçimlerini yapma özgürlüğü, bireysel sorumluluğun ve toplumsal ilerlemenin temel taşıdır. Bu nedenle, bireyin özerkliğini korumak, yalnızca bireylerin değil, toplumların da sürdürülebilir geleceği için bir gerekliliktir. Modern dünyada, teknolojinin ve politik güçlerin birey üzerinde kurduğu tahakküm, Mill'in özgürlük anlayışının neden hâlâ geçerli ve önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Bu bağlamda, bireyin özerklik ve kendi kendine yönetim hakkını desteklemek, sadece etik bir gereklilik değil, aynı zamanda özgür ve demokratik bir toplumun vazgeçilmez koşuludur.

2.1.2. İfade ve Fikir Özgürlüğü

John Stuart Mill'in özgürlük anlayışında ifade ve fikir özgürlüğü, toplumların ilerlemesi ve bireylerin entelektüel gelişimi için temel bir unsurdur. Mill, bireylerin kendi düşüncelerini özgürce ifade edebilmelerinin, sadece kişisel haklarının korunması değil, aynı zamanda hakikatin ve doğru bilgilerin toplumda ortaya çıkmasının da garantisi olduğunu savunur. Bugün bu düşünce, dijital çağın getirdiği yeni zorluklarla daha önemli hâle gelmiştir. Sosyal medya ve dijital platformlar,

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları

bireylerin fikirlerini paylaşmalarına olanak tanırken aynı zamanda dezenformasyon, nefret söylemi ve çevrimiçi taciz gibi sorunlarla da karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır. Mill'in ifade özgürlüğü anlayışı, sadece doğru fikirlerin korunması değil, yanlış ya da tartışmalı fikirlerin de özgürce ifade edilmesi gerektiğini vurgular (Mill, 2008, ss. 45-49). Ancak bugün, özellikle popülist rejimlerin artışı, medya üzerindeki baskıların çoğalması, bireylerin seslerini duyurmalarını ve fikirlerini özgürce ifade etmelerini zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda, sosyal medya platformlarının algoritmalar aracılığıyla içeriklerinin şekillendirilmesi, bireylerin gerçek anlamda özgür bir ifade ortamına sahip olmalarını engellemektedir. Mill, bireylerin ifade özgürlüğünü savunurken, ifade özgürlüğünün yalnızca birey için değil, toplumun entelektüel ve ahlaki gelişimi için de vazgeçilmez olduğunu vurgular. Fikirlerin özgürce dolaşımı, dogmalardan uzaklaşmayı ve ilerici düşüncenin gelişmesini sağlar. Bu yönüyle Mill, özgürlüğü pasif bir hak olmaktan çıkarır ve aktif bir toplumsal gelişim aracı haline getirir (Mill, 2008, ss. 44-46). Bugün bu anlayış, dijital denetim ve sansür politikalarıyla ciddi bir şekilde test edilmektedir. Bu bağlamda, ifade özgürlüğü sadece bireysel hakları savunmakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal çeşitliliği, eleştirel düşünmeyi ve demokratik değerleri güçlendiren bir araç olarak bugün de önem taşımaktadır.

2.1.3. Bireysel Sorumluluk ve Sivil Katılım

John Stuart Mill'in özgürlük anlayışı, bireysel sorumluluk ve sivil katılımın, özgür bir toplumun temel unsurları olduğuna vurgu yapar. Mill'e göre, bireyler yalnızca haklara sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun refahına katkıda bulunma ve demokratik süreçlere aktif katılım sağlama sorumluluğuna da sahiptir (Mill, 2008, ss. 87-89). Bugün, bireysel sorumluluk ve sivil katılım, toplumsal sorunların çözülmesi açısından daha önemli hâle gelmiştir. Ancak, modern dünyada bu kavramlar çeşitli engellerle karşı karşıyadır. Özellikle küreselleşen toplumlarda, bireyler çoğu zaman toplumsal sorunlarla daha az doğrudan bağlantı kurabilmekte ve bu durum, sivil katılımın zayıflamasına yol açmaktadır. Dijitalleşen dünyada, çevrimiçi aktivizm artarken gerçek dünyadaki katılımın eksikliği, bireylerin toplumlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmede güçlük yaşamalarına neden olmaktadır. Ayrıca, bireylerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmemeleri, çevre kirliliği, gelir eşitsizliği ve siyasi katılım eksikliği (apati) gibi küresel sorunların daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Mill'in bireysel sorumluluk ve sivil katılım anlayışı, toplumların demokratik süreçlerine aktif katılımı ve bu süreçlerde bireysel hesap verebilirliği güçlendirerek toplumsal faydayı artırmayı hedefler (Mill, 2024, ss. 71-88). Ancak bugünün hızla değişen ekonomik ve sosyal yapılarında, bu anlayışın uygulanması, bireylerin toplumsal sorumluluklarını unutmaya meyilli olduğu bir ortamda zorlu bir hâl almıştır. Toplumların yeniden bu sorumlulukları hatırlamaları ve Mill'in öğretilerini, modern dünya sorunlarıyla ilişkilendirerek aktive etmeleri, toplumsal dayanışmayı ve sürdürülebilir bir demokrasiyi inşa etmek adına kritik bir gereklilik oluşturmaktadır.

2.2. Bireyin Toplumsal Sorumlulukları Açısından Önemi

Mill'in düşüncesinde yer alan zarar ilkesi (*harm principle*), çoğunluk tiranlığı, azınlık hakları, toplumsal dayanışma ve kolektif sorumluluk gibi parametreler bireyin toplumsal sorumlulukları açısından hâlâ önemini korumaktadır.

2.2.1. Zarar İlkesi (*Harm Principle*)

John Stuart Mill'in zarar ilkesi, bireylerin özgürlüğünün ancak başkalarına zarar verme potansiyeli bulunduğu sınırlanabileceğini savunur. Bu ilke, bireylerin toplumsal sorumluluklarıyla doğrudan ilişkilidir. Mill'e göre, bireylerin özgürlükleri yalnızca kendilerini etkilemekle kalmamalı, aynı zamanda başkalarının haklarına da zarar vermemelidir (Mill, 2008, s. 19). Bu ilke, toplumsal sorumlulukların arttığı ve küresel sorunların daha karmaşık hâle geldiği bugünün dünyasında çok daha büyük bir anlam taşır. Özellikle çevresel sorunlar, ekonomik eşitsizlikler, halk sağlığı krizleri ve dijital güvenlik gibi konularda bireylerin sorumlulukları, Mill'in zarar ilkesinin uygulanmasını zorlaştıran alanlardır. Örneğin, çevreye zarar vermek, bireysel bir tercih olarak görülebilirken aslında toplumsal düzeyde büyük zararlar yaratmaktadır.

Kişisel tüketim alışkanlıkları, karbon salınımı ve doğal kaynakların aşırı kullanımı, sadece bireyi değil, tüm toplumu tehdit eden sorunlara yol açmaktadır. Benzer şekilde, dijital çağda kişisel verilerin kötüye kullanımı, bireylerin özgürlüğünü kısıtlarken topluma zarar verme potansiyeli de taşır. Mill'in zarar ilkesi, bu tür durumlarda bireylerin toplumsal sorumluluklarını hatırlatarak bireysel özgürlüklerin toplumsal fayda için nasıl sınırlandırılacağına dair önemli bir perspektif sunar. Bireylerin sadece kendi yaşamlarını değil, toplumun refahını da göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulayan zarar ilkesi, bu sorumlulukların bireylerin kendileri ve toplum için daha sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek adına hayati olduğunu gösterir. Bugün, bu ilkenin uygulanabilirliği, bireylerin toplumsal sorumluluklarını unutmadan özgürlüklerini nasıl kullanacakları konusunda kritik bir tartışma alanı oluşturur.

1.1.1. Çoğunluk Tiranlığı ve Azınlık Hakları

John Stuart Mill'in çoğunluk tiranlığı ve azınlık hakları üzerine geliştirdiği düşünceler, bireylerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirirken demokratik toplumlarda azınlık haklarının korunmasının ne denli önemli olduğunu vurgular. Mill, çoğunluğun egemenliğini, çoğu zaman azınlıkların haklarını ihlal etme riski taşıyan bir güç dinamiği olarak görür ve bu durumu "çoğunluk tiranlığı" olarak tanımlar (Mill, 2008, ss. 17-18). Toplumların çoğunluğun görüşlerini dayatmaları, genellikle azınlıkların ifade özgürlüklerini ve haklarını tehlikeye atar. Bugün, özellikle popülist ve otoriter rejimlerin yükselmesiyle bu durum, daha kritik bir hâl almıştır. Çoğunluğun, azınlık görüşleri ya da yaşam biçimleri üzerinde baskı kurarak onları dışlaması, demokrasilerin sağlıklı işlemesini engeller. Mill, bireylerin özgürlüklerinin sadece çoğunluğun isteklerine göre şekillenmemesi gerektiğini savunur ve bu bağlamda, toplumsal sorumlulukların sadece çoğunluğun haklarını savunmakla sınırlı kalmaması gerektiğini, azınlık haklarının da güvence altına alınması gerektiğini belirtir (Mill, 2008, ss. 18-19). Azınlık haklarıyla ilgili yaşanan sorunlar, özellikle etnik, dinî, cinsel kimlik ve politik görüşler temelinde, toplumsal ayrışmalar durumunda daha görünür hâle gelir. Mill'in öğretileri, toplumların bireylerinin haklarını korumada, çoğunluğun egemenliği karşısında azınlıkların haklarını savunmanın gerekliliğini hatırlatır. Aynı zamanda, bireylerin toplumsal sorumlulukları, yalnızca kendi haklarını savunmakla kalmayıp toplumda tüm bireylerin eşit haklara sahip olmasını sağlamak adına daha kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmeyi de içerir (Mill, 2008, ss. 22-25). Bu nedenle, Mill'in çoğunluk tiranlığı ve azınlık hakları anlayışı, bugün, bireylerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirirken adalet, eşitlik ve hoşgörü ilkeleri doğrultusunda hayata geçirilmelidir.

1.1.2. Toplumsal Dayanışma ve Kolektif Sorumluluk

John Stuart Mill'in toplumsal dayanışma ve kolektif sorumluluk anlayışı, bireylerin topluma karşı yalnızca kendi haklarını değil, aynı zamanda başkalarının refahını da gözeterek toplumsal yapıyı güçlendirme sorumluluğuna sahip olduklarını vurgular. Mill, bireylerin özgürlüğünü savunsun da özgürlük anlayışının yalnızca bireysel hakların korunması değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve ortak iyiye ulaşmanın da önemli olduğunu kabul eder. Bugün, toplumsal dayanışma ve kolektif sorumluluk, küresel sorunlarla mücadele ederken daha büyük bir anlam taşımaktadır. Özellikle çevre felaketleri, ekonomik eşitsizlikler, sağlık krizleri ve dijitalleşmenin getirdiği yeni zorluklar, toplumların dayanışma içinde hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. Örneğin, iklim değişikliği gibi küresel bir tehdit, yalnızca bireylerin değil, tüm toplumların kolektif bir çaba göstererek çözebileceği bir sorundur. Benzer şekilde, COVID-19 salgını, bireylerin yalnızca kendilerini değil, toplumlarını da koruma sorumluluğunu hatırlatan bir örnek olmuştur. Mill'in düşüncelerinde toplumsal dayanışma, sadece bireylerin kendilerini ilgilendiren bir mesele değil, aynı zamanda tüm toplumun iyiliği için birlikte hareket etme gerekliliğini ortaya koyar. Bugün, toplumsal sorumluluklar, bireysel haklar ve özgürlüklerin ötesine geçerek ortak bir geleceği inşa etmek adına kolektif bir çaba gerektirmektedir. Mill'in öğretileri bugüne uyarlandığında, toplumların kolektif sorumluluklarını yerine getirerek daha sürdürülebilir, adil ve eşitlikçi bir toplum yaratma amacı ön plana çıkmaktadır. Bireylerin sadece kendi yaşam alanlarında değil, tüm

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları

toplumda olumlu bir etki yaratma sorumluluğu taşıdığı bir dünyada, toplumsal dayanışma, Mill'in özgürlük anlayışının ve etik sorumluluklarının modern dünyadaki en önemli yansımasıdır.

SONUÇ

John Stuart Mill, *Özgürlük Üzerine* adlı eseriyle, İngiliz düşüncesinde güçlü bir özgürlük savunusuyla ortaya çıkmış ve özgürlük düşüncesine yeni bir boyut kazandırmıştır. Mill'in düşüncesinde daha çok birey hakları olarak ifade edilen özgürlük, bireyin düşüncelerini serbestçe ifade etme, kendi yaşam tarzını belirleme ve kişisel mutluluğunu arama hakkı şeklinde tarif edilmektedir. Buna göre kişi, diğer kişilerin haklarına saygılı olduğu sürece, dilediği şeyi yapması engellenemez ya da durdurulamaz. Özgürlük, kişinin kendi ve başkasının hakları dâhilinde hareket etmesi demektir. Aksi halde özgürlük, "yetkilerin" kötüye kullanılması anlamına gelir.

Mill açısından kendi isteklerini, tercihlerini, arzularını, hayattaki amaçlarını, çıkarlarını bilen insanlar, özgür iradeye sahip olmakla da kendi hayatını etkileyen kararları almada kendi faydasını gözetir ve kendisi için doğru olanı tercih eder. Bu anlamda Mill, hiç kimsenin başkası için neyin daha iyi olduğunu onun kadar bilemediğini savunur.

Özgürlük ve toplumsal düzen arasında, insanların ortak iyiliği veya çıkarları arasında hiçbir çatışma bulunmaz. Özgürlük, herkesin uzun süreli çıkarları lehine işler. Zira çıkarları, en üst düzeye çıkarır. Özgür toplumun varacağı nokta, en fazla sayıda kişinin en yüksek derecede mutluluğudur.

Düşünce ve ifade özgürlüğünü yok etmenin hiçbir haklı gerekçesi olamaz. Onaylanamaz şekilde de olsa insanların düşünmeleri, düşündüklerini ifade etmeleri ve bu doğrultuda hareket etmeleri engellenemez. Farklı düşüncelerin haklı olma ihtimalleri olabilir. Bu nedenle, diğer insanların görüş ve düşünceleri hoşgörülle karşılanmalıdır.

Tüm değerlerin temelini oluşturan özgürlük, değerler içinde en kıymetli olanıdır ve onlara anlam katar. Bir yandan insanların istedikleri gibi yaşamalarını sağlarken öte yandan diğer insanların hayatlarına müdahale edilmesinin engellenmesini de gerektirir. Ancak bunun kolayca gerçekleştirilmesi, oldukça zordur.

Özgürlüğü korumak, devletin önde gelen görevlerindendir. Bu bağlamda devlet, herkesin özgürlüğünü sağlayan kuralları veya yapıyı oluşturmak ve insanların özgürlüklerini diğer kişilerin ihlâlinden korumak zorundadır. Bunun klasik formülü ise zarar ilkesidir. Bu ilkeye göre herhangi bir bireyin eylemlerine müdahale etmenin meşru nedeni, onun diğer bireylere zarar vermesine engel olmaktır. Birey, eylemlerinde herhangi bir şekilde başkalarına zarar vermediği sürece özgür olmalı, hoş görülmelidir. Mill, devlet müdahalesinin sınırlı olması gerektiğini savunur. Ancak toplumun, birey özgürlüklerini sınırlamak zorunda olduğu durumları belirleyip bu müdahaleleri ölçülü bir şekilde uygulaması önemlidir.

John Stuart Mill, genellikle negatif özgürlük anlayışını benimsemiştir. Onun özgürlük anlayışında, bireyin kendi çıkarlarına uygun olarak eyleme geçme özgürlüğü vurgulanır. Ancak, Mill'in özgürlük düşüncesi oldukça geniş kapsamlıdır ve toplumun genel refahını artırmak amacıyla müdahalelerin bazen gerekliliğine de işaret eder. Bu nedenle, Mill'in özgürlük anlayışını, tamamen negatif veya pozitif özgürlük kategorilerine sıkıştırmak mümkün değildir.

Mill'in özgürlük anlayışı, birey hakları ve toplumsal sorumlulukları arasında önemli bir denge kurar. Mill'in düşüncelerinin bugünkü önemi, bireylerin özerklik, ifade özgürlüğü, bireysel sorumluluk ve sivil katılım gibi temel hakları içermesidir. Mill'in özgürlük anlayışı, sadece bireylerin haklarını savunmakla kalmayıp toplumsal sorumluluklarını da yerine getirmeleri gerektiğini vurgular. Zarar ilkesi, azınlık hakları, toplumsal dayanışma, kolektif sorumluluk anlayışı, özellikle çevresel felaketler, ekonomik eşitsizlikler ve küresel sağlık krizleri gibi bugünün sorunları karşısında büyük bir önem taşır. Mill'in felsefesi, bireylerin sadece kendi haklarını

savunmakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal iyiliği güçlendirmek adına daha kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmeleri gerektiğini ortaya koyar. Bu nedenle, Mill'in öğretileri, bugün sürdürülebilir, adil ve eşitlikçi bir toplum inşa etmek için kritik bir rehber olmayı sürdürmektedir.

Extended Summary

In the 19th century, the concept of freedom emerged as one of the most fundamental ideas in the liberal tradition, extensively discussed by many thinkers. One of the key thinkers who systematically explained and advocated for individual freedom within the liberal thought tradition is John Stuart Mill. Mill, emerging in English thought with a strong defense of freedom, added a new dimension to the idea of freedom. In Mill's philosophy, freedom, primarily expressed as individual rights, is defined as the right of individuals to freely express their thoughts, determine their lifestyle, and pursue personal happiness. Accordingly, a person can do whatever they wish, as long as they respect the rights of others, and cannot be stopped or prevented. Freedom means acting within one's own and others' rights. Otherwise, freedom would mean the abuse of power. Mill's views on freedom, expressed during his time, continue to be significant in terms of individual rights and social responsibilities today. However, how this freedom should be balanced with social responsibilities remains a controversial issue. In the literature, Mill's understanding of freedom has generally been examined within the framework of individual rights and the limitation of state intervention, with less focus on how individual freedom can be integrated with social responsibility. This study analyzes Mill's conception of freedom in light of classical liberal interpretations, while also addressing the question of how an individual's social responsibilities can be balanced with freedom. The study is conducted using analytical and comparative methods. In this context, Mill's theory of freedom has been examined based on academic works in contemporary political philosophy and ethics. Subsequently, Mill's harm principle and classical liberal approaches advocating for individual freedom have been compared, and it has been argued that individual freedom should be evaluated not only in terms of negative liberty but also from the perspective of social responsibility. Throughout this process, the relationship between the concept of freedom and social structures and ethical values has been thoroughly discussed, leading to results in line with the purpose of the study. The study argues that Mill's understanding of freedom should not only be examined in terms of individual rights but also in terms of social responsibility, emphasizing the impact of his theories on contemporary political philosophy and ethical perspectives. In this context, the study fills an important gap in the literature by offering a critical perspective on individual liberty-centered interpretations of classical liberal thought and developing a new viewpoint on how freedom can be reconciled with social responsibility. John Stuart Mill regarded freedom as an indispensable element of individual development and social progress, systematically formulating it. According to Mill, freedom is the right of an individual to freely express their thoughts, determine their lifestyle, and pursue personal happiness. Freedom represents the right to act as one wishes, as long as one respects the rights of others, and this right cannot be restricted as long as it does not harm others. Mill relates freedom not only to individual rights but also to social responsibilities. In this context, there is no conflict between freedom and social order; on the contrary, freedom serves the long-term interests of individuals. Mill's understanding of freedom is based on the protection of freedom of thought and expression. Considering the possibility of different opinions, he emphasizes social tolerance and individual freedoms. Mill's understanding of freedom also involves the responsibility of the state to protect the freedoms of individuals. The state must intervene in actions that violate individual freedoms, but such intervention should be limited to actions that harm others. Mill's "harm principle" explains this situation; individuals should only be free as long as their actions do not harm others. Although Mill adopts a negative liberty understanding, he also points out that interventions may sometimes be necessary to enhance social welfare. Therefore, Mill's concept of freedom should be seen as a combination of both positive and negative freedom. Mill's understanding of freedom

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları

strikes a balance between individual rights and social responsibilities. Today, Mill's ideas remain relevant, emphasizing that individuals must exercise their autonomy, freedom of expression, and social responsibilities. Mill's philosophy not only advocates for the defense of individual rights but also expresses the need to bear collective responsibility toward issues such as social solidarity, minority rights, environmental disasters, and economic inequality. In this context, Mill's concept of freedom continues to serve as a critical guide for building a sustainable, just, and egalitarian society.

KAYNAKÇA

- Ak, G. (2015). John Stuart Mill düşününde bireyin özgürlüğü. *EUL Journal of Social Sciences (VI-I) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37-61.
- Aydoğan, E. (2018). Hoşgörünün liberal yorumu: John Stuart Mill. *Kaygı*, (30), 83-91.
- Arnhart, L. (2008). *Platon'dan Rawls'a siyasi düşünce tarihi* (A. K. Bayram, Çev.). Adres Yayınları.
- Baradat, L. P. (2012). *Siyasal ideolojiler* (A. Aydın, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Bentham, J. (2011). *Yasamanın ilkeleri* (B. Asal, Çev.). On İki Levha Yayınları.
- Bentham, J. (2008). Ahlâk ve yasama ilkelerine giriş. *AÜHFD*, 57(4), 381-390.
- Berlin, I. (1958). *Two concepts of liberty*. Clarendon Press.
- Brink, D. O. (2013). *Mill's progressive principles*. Oxford University Press.
- Capaldi, N. (2011). *John Stuart Mill* (İ. H. Yılmaz, Çev.). T.İ.B. Yayınları.
- Cevizci, A. (2014). *Etik-Ahlak Felsefesi*. Say Yayınları.
- Crisp, R. (1997). *Mill On Utilitarianism*. Routledge.
- Çetin, H. (2007). *Çağdaş siyasi akımlar*. Orion Kitabevi.
- Devigne, R. (2006). *Reforming liberalism: J. S. Mill's use of ancient, religious, liberal, and romantic moralities*. Yale University Press.
- Habibi, D. (2001). *John Stuart Mill and the Ethic of Human Growth*. Kluwer Academic Publishing.
- Heywood, A. (2016). *Siyasî İdeolojiler* (L. Köker, Çev.). BB101 Yayınları.
- Gökberk, M. (1999). *Felsefe Tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Gray, J. (1983). *Mill on liberty: A defence*. Routledge.
- Güntöre, S. Ö. (2004). *John Stuart Mill'in ahlâk anlayışı*. İlya Yayınları.
- Mill, J. S. (1986). *Faydacılık* (N. Coşkunlar, Çev.). MEB Yayınları.
- Mill, J. S. (2001). *Utilitarianism*. Kitchener: Batoche Books.
- Mill, J. S. (2008). *Özgürlük üzerine* (T. Türk, Çev.). Oda Yayınları.
- Mill, J. S. (2009). *Autobiography*. The Floating Press.
- Mill, J. S. (2024). *Temsili hükümet üzerine düşünceler* (Ö. Orhan, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örs, H. B. (2008). 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ryan, A. (1998). *John Stuart Mill and the theory of politics*. Macmillan.
- Ringin, S. (2010). *Demokrasi neye yarar? Özgürlük ve ahlaki yönetim üzerine* (N. Elhüseyni, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Rosen, F. (2003). *Classical Utilitarianism from Hume to Mill*. Routledge.
- Schauer, F. (2002). *İfade özgürlüğü* (M. B. Seçilmişoğlu, Çev.). Liberal Düşünce Topluluğu.
- Stephen, L. (1900). *The English Utilitarians III*. Duckworth.
- Türkkan, E. (2003). *Vizyon rekabeti*. Liberte Yayınları.
- Tüzen, M. A. (2014). John Stuart Mill'de demokrasinin meşruiyeti. *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 40-53. Doi: 10.18795/ma.85481

- Vergara, F. (2006). *Liberalizmin felsefi temelleri* (B. Arıbaş, Çev.). İletişim Yayınları.
- Vincent, A. (2006). *Modern politik ideolojiler* (A. Tüfekçi, Çev.). Paradigma Yayıncılık.
- Tannenbaum, D. G., ve Schultz, D. (2013). *Siyasî düşünce tarihi-Filozoflar ve fikirleri* (F. Demirci, Çev.). Adres Yayınları.
- Yayla, A. (1992). *Liberalizm*. Turhan Kitabevi.
- Yaylı, H., ve Çınar, E. (2012). Klasik liberalizmde “özgürlük” ve J. S. Mill’in yerel yönetimlere bakışı. *Akademi Bakış Dergisi*, 32, 1-19.

 SUITDER SÖZ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ DERGİSİ Society Human and Social Sciences Journal of Humanities and Social Sciences	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları:	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	It is exempt from the Ethics Committee Approval
Informed Consent:	No participants.
Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Copyrights:	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.

Özgürlüğün Sınırları: John Stuart Mill Perspektifinden Bireyin Hakları ve Toplumsal Sorumlulukları